

УДК 336.025:338.14

JEL Classification: G38, G39, H51, H53

DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2021-3.83.02>

А.О. Чорновол, д.е.н., професор,
<https://orcid.org/0000-0001-5155-7317>

Т.Л. Томнюк, к.е.н., доцент,
<https://orcid.org/0000-0002-7654-0770>

Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ,
м. Чернівці

СУЧАСНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Анотація

Актуальність. Постановка проблеми. Світова пандемія 2020-2021 років, спричинена COVID-19, обумовила найбільшу з часів Великої депресії 1929–1933 рр. глобальну кризу світової економіки. У таких умовах питання фінансової підтримки бізнесу є вкрай гострим.

Мета дослідження – дослідити сучасний інструментарій державної фінансової політики України в умовах пандемії, визначити необхідні коригуючі заходи щодо підвищення його ефективності.

Методологія. У процесі виконання дослідження використано загальнонаукові теоретичні методи: методи структурно-логічного, концептуального аналізу, синтезу – для здійснення теоретичних узагальнень та висновків про інструменти державної фінансової підтримки економіки України від впливу пандемії; графічний метод – для наочного представлення теоретичного й аналітичного матеріалу щодо досліджуваної теми; індукції та дедукції – при встановленні пріоритетів та обмежень у застосуванні фінансового інструментарію для усунення негативного впливу пандемії на економіку України.

Результати. У статті визначено незадовільні фактори, що супроводжують бізнес-процеси в сучасних умовах деформованої моделі ведення бізнесу, спричиненої пандемією. Систематизовано інструменти державної фінансової підтримки економіки від впливу пандемії, які застосовуються в країнах ЄС. Охарактеризовано види прямої (грошові виплати) та непрямой (податкові та кредитні преференції) фінансової підтримки суб'єктів підприємництва в Україні.

Практичне значення. Запропоновано коригуючі елементи в механізмі пільгового кредитування суб'єктів малого та середнього бізнесу через збільшення межі суми кредиту шляхом надання відповідних державних гарантій банкам та покриття

ДЕРЖАВНІ ФІНАНСИ

кредитних ризиків державою, за умови інвестування кредитних коштів у виробничу, переробну чи інноваційну діяльність.

Перспективи подальших досліджень. Розробка шляхів антикризових заходів у напрямку імплементації інноваційного потенціалу в економіку України.

Ключові слова: державна фінансова підтримка, інструменти, фінансовий інструментарій, пандемія, економіка, економічна криза, антикризові заходи, кредитування, кредит.

Кількість джерел: 12; кількість таблиць: 1; кількість рисунків: 1.

Alla Chornovol, Doctor of Economic Sciences, Professor,
<https://orcid.org/0000-0001-5155-7317>

Tetiana Tomniuk, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor,
<https://orcid.org/0000-0002-7654-0770>

Chernivtsi Institute of Trade and Economics of KNUTE, Chernivtsi

MODERN TOOLS OF PUBLIC FINANCIAL POLICY OF UKRAINE IN A PANDEMIC

Summary

The global pandemic of 2020-2021, caused by COVID-19, brought the greatest global crisis in the world economy since the Great Depression of 1929-1933. In such circumstances, the issue of financial support for business is extremely acute. The purpose of the article is to investigate the modern tools of the state financial policy of Ukraine under the conditions of a pandemic, to determine the necessary corrective measures to increase its efficiency.

In the process of research the general scientific theoretical methods were used: methods of structural-logical, conceptual analysis, synthesis - for the implementation of theoretical generalizations and conclusions about the instruments of state financial support of the Ukrainian economy against the impact of the pandemic; graphic method - for visual presentation of theoretical and analytical material on the research topic; inductions and deductions - when setting priorities and restrictions in using financial instruments for eliminating the negative impact of the pandemic on the Ukrainian economy.

The work identifies unsatisfactory factors that accompany business processes in modern conditions of the distorted business model caused by the pandemic. The instruments of state financial support to the economy against the impact of the pandemic, which are used in the EU countries, are systematized. The types of direct (cash payments) and indirect (tax

and credit preferences) financial support of business entities in Ukraine are described. Corrective elements are proposed in the mechanism of preferential lending to small and medium-sized businesses through increasing the loan amount by providing appropriate government guarantees to banks and covering credit risks by the state, provided that loans are invested in production, processing or innovation.

The authors define a promising area of research as the development of anti-crisis measures to realize the innovative potential in the Ukrainian economy.

Keywords: state financial support, instruments, financial instruments, pandemic, economy, economic crisis, anti-crisis measures, crediting, credit.

Number of sources – 12; number of tables – 1; number of drawings – 1.

Постановка проблеми. Світова пандемія 2020-2021 років, спричинена COVID-19, обумовила найбільшу з часів Великої депресії 1929–1933 рр. глобальну кризу світової економіки. Найбільшого негативного впливу кризи в умовах пандемії зазнають суб'єкти середнього і малого бізнесу.

За результатами опитування серед представників бізнесу в різних регіонах країни третина власників бізнесу (переважно мікро-) заявляють про падіння доходів на 90-100% з початку карантину. Ці ж підприємці були змушені звільнити до 50% штату співробітників. Власники малого та середнього бізнесу говорять про зменшення доходів на 25-50% порівняно з докарантинним періодом і вже звільнили від 10 до 25% працівників. Втрати прибутків великих підприємств становлять 10-25%, а скорочення штату прогнозується на 25% до кінця обмежувальних заходів [1]. У таких умовах питання фінансової підтримки бізнесу є вкрай гострим та актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання антикризових заходів держави активно обговорюються вітчизняними науковцями, реалізуються урядами усіх країн світу [2–6]. Проте вкрай обмеженими є дослідження механізмів фінансового інструментарію, що можуть бути використані для усунення негативних наслідків впливу пандемії на економіку України.

Мета статті – дослідити сучасний інструментарій державної фінансової політики України в умовах пандемії, визначити необхідні коригуючі заходи щодо підвищення його ефективності.

Виклад основного матеріалу. Незадовільними факторами, що супроводжують бізнес-процеси в сучасних умовах деформованої моделі ведення бізнесу, спричиненої пандемією, стали: невиконання контрагентами договірних зобов'язань; збільшення дебіторської та кредиторської заборгованості; зростання вимушених простоїв; вимушене скорочення персоналу; зниження платоспроможного попиту населення; зміна структури попиту – зниження попиту на техніку, туристичні послуги і ін.; збільшення фактів шахрайства тощо.

У таких умовах уряди країн Європейського Союзу активно використовують інструменти фінансової підтримки суб'єктів бізнесу (табл. 1).

Таблиця 1

Інструменти державної фінансової підтримки економіки від впливу пандемії в країнах ЄС [2]

Інструмент	Сутність	Країни
1	2	3
Відстрочки чи зменшення податкових і соціальних внесків	Більшість держав-членів пропонують відстрочення податків для всіх компаній, хоча деякі схеми спеціально спрямовані на МСБ, самозайнятих чи компанії, які утримують усіх своїх працівників. При цьому деякі схеми орієнтовані на відстрочення сплати податків для компаній, інші – дозволяють здійснити більш ранні виплати відшкодування податків попереднього року	Австрія, Бельгія, Болгарія, Хорватія, Кіпр, Чехія, Данія, Естонія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Греція, Угорщина, Ірландія, Італія, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Польща, Португалія, Румунія, Іспанія, Швеція, Словенія, Словаччина
Фінансові гарантії	Близько 30 держав – членів ЄС вже почали або оголосили про нові схеми гарантій, які дозволять компаніям, що зазнають фінансових труднощів, продовжувати отримувати доступ до фінансових ресурсів. Деякі з цих заходів безпосередньо спрямовані на МСБ (наприклад, Данія, Австрія), тоді як інші	Німеччина, Ірландія, Італія, Латвія, Литва, Люксембург, Нідерланди, Мальта, Польща, Португалія, Румунія, Іспанія, Словенія, Швеція.

Продовження табл. 1

1	2	3
	<p>можуть бути використані будь-якою компанією, яка постраждала від кризи. У деяких країнах, держава гарантує тільки певний відсоток позики, асоціації малого та середнього бізнесу висловлюють побоювання, що банки, не схильні до ризику, не надаватимуть кредити МСБ, незважаючи на державні гарантії</p>	
<p>Субсидії на заробітну плату</p>	<p>Перш за все, субсидування заробітної плати працівників, які працюють скорочену кількість годин. Дотепер їх застосовує, як мінімум, 21 країна, і це один з найбільш популярних заходів серед МСБ. У більшості країн, де така можливість існує, компанії вже скористалися нею</p>	<p>Австрія, Болгарія, Бельгія, Кіпр, Чехія, Данія, Естонія, Франція, Німеччина, Ірландія, Люксембург, Латвія, Литва, Італія, Мальта, Нідерланди, Польща, Румунія, Словенія, Словаччина, Швеція</p>
<p>Прямі позики</p>	<p>Створення нових схем кредитування або перемовини з банками для полегшення отримання нових позик, більшість з яких спрямовані на забезпечення грошового потоку МСП. Однак реакція МСБ показує, що кредити, які передбачають повернення коштів, можуть бути важким вибором, особливо для найменших підприємств, оскільки в цей час вони не можуть передбачити свої доходи на решту року</p>	<p>Хорватія, Чехія, Естонія, Франція, Німеччина, Греція, Ірландія, Італія, Латвія, Люксембург, Португалія, Іспанія, Швеція, Словенія</p>
<p>Відстрочка кредитування</p>	<p>Корисною додатковою мірою є відстрочка погашення позик, про що оголосили щонайменше 15 країн, причому деякі з них зосереджені на відстрочці погашення наявних позик, а інші видають нові позики із м'якими умовами погашення</p>	<p>Бельгія, Болгарія, Хорватія, Кіпр, Чехія, Данія, Франція (перегляд), Німеччина (перегляд), Греція, Італія, Ірландія, Латвія, Мальта, Румунія, Словенія</p>
<p>Прямі гранти / надання грошових коштів для мікропідприємств та самозайнятих осіб</p>	<p>Пропонують щонайменше 13 держав – членів ЄС. Часто сума пов'язана з розміром підприємства (кількість працівників). Вони охоплюють, як правило, період наступних 1-3 місяців</p>	<p>Австрія, Бельгія, Чехія, Данія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Люксембург, Ірландія, Італія, Мальта, Словенія, Іспанія</p>

ДЕРЖАВНІ ФІНАНСИ

Зазначимо, що обсяги прямої фінансової підтримки економічної діяльності під час пандемії з боку держави у 2020 році в Україні є значно нижчим порівняно з рядом економічно розвинених країн (рис. 1).

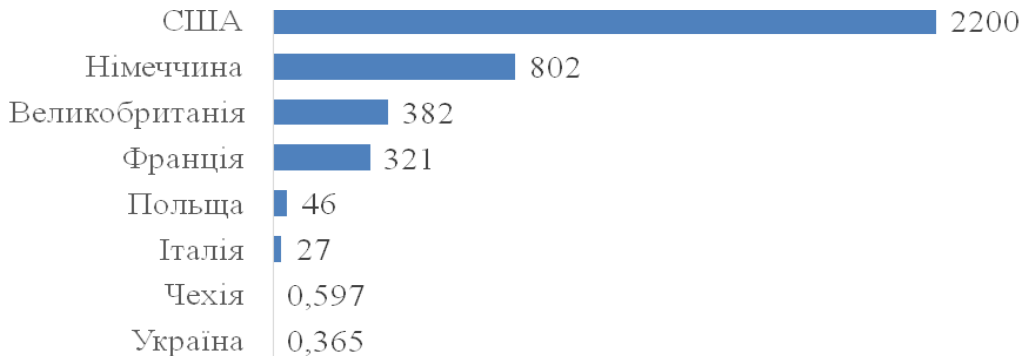

Рис. 1. Фінансова підтримка з боку держави економічної діяльності під час пандемії у 2020 році, млрд дол. США [6, с. 79]

Зокрема прямі грошові виплати здійснювалася в таких формах [7]:

- одноразової матеріальної допомоги застрахованим особам: одноразова виплата держави у зв'язку із втратою частини заробітної плати найманими працівниками суб'єктів господарювання, робота яких тимчасово зупинена внаслідок запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів, встановлених з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, та у зв'язку із втратою частини доходу фізичними особами – підприємцями, економічна діяльність яких підпадає під обмежувальні протиепідемічні заходи, пов'язані із поширенням коронавірусної хвороби, що призводить до їх тимчасового зупинення;

- одноразової матеріальної допомоги суб'єктам господарювання – юридичним особам: одноразова виплата держави суб'єктам

господарювання – юридичним особам задля збереження робочих місць з метою виплати найманим працівникам суб'єкта господарювання одноразової матеріальної допомоги в період здійснення обмежувальних протиепідемічних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби;

– одноразової компенсації суб'єктам господарювання – юридичним особам: одноразова виплата держави суб'єктам господарювання, які є юридичними особами, з метою відшкодування витрат, понесених на сплату єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Проте чимало інструментів непрямой фінансової підтримки суб'єктів підприємництва все ж таки було застосовано Урядом та Національним банком України. Так, значний інструментарій підтримки малого бізнесу застосовано у сфері податкової політики на період дії карантину, а саме [7]:

1. Запроваджено мораторій на проведення податкових перевірок (виняток – перевірки щодо відшкодування ПДВ).

2. Обмежено застосування більшості штрафів за порушення податкового законодавства – звільнення від штрафів за порушення податкового законодавства з податку на прибуток, в тому числі за заниження податкових зобов'язань, невчасну сплату штрафів, за самостійне виправлення порушень; ненарахування пені за несвоєчасну сплату податкових зобов'язань.

3. Збільшено мінімальний поріг суми податкового боргу, до якої не застосовуються заходи стягнення, а саме:

- списання податкового боргу, загальна сума якого за усіма податками і зборами не перевищує 3060 гривень у будь-якого платника податків, крім платників, що перебувають у процедурах банкрутства, та платників, що мають податковий борг з митних платежів;

- відстрочення податкового боргу, загальна сума якого не перевищує 6800 гривень для платників податків фізичних-осіб;

- прощення фінансових санкцій за умови прискореної сплати основної суми податкового боргу платникам податків фізичним і юридичним особам окремих категорій.

4. Тимчасово не нараховувався та не сплачувався податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки та плата за землю (земельний податок та орендна плата за земельні ділянки державної та комунальної власності) за земельні ділянки, що перебувають у власності або користуванні, у тому числі на умовах оренди, фізичних або юридичних осіб, та використовуються ними в господарській діяльності.

5. Щодо податку на додану вартість:

- звільнено від сплати ПДВ при ввезенні товарів, необхідних для боротьби з коронавірусом;

- врахування без обмежень витрат платників ПДВ на передачу як внеску на боротьбу з коронавірусом установам охорони здоров'я медикаментів, ліків, обладнання тощо.

6. Щодо єдиного податку:

- збільшено ліміти річного доходу для ФОП 1, 2 та 3 груп;

- надано органам місцевого самоврядування права приймати рішення про зміну ставок єдиного податку;

- відтерміновано введення РРО для всіх категорій платників податків за спрощеною системою;

- надано дозвіл фізичним особам-підприємцям тимчасово не заповнювати книгу обліку доходів;

- звільнено від сплати єдиного податку за грудень 2020 року та січень – травень 2021 року.

7. Щодо єдиного соціального внеску:

- платники єдиного податку першої групи звільнялися від нарахування, обчислення та сплати єдиного внеску в частині сум, що підлягають нарахуванню, обчисленню та сплаті такими особами за себе з 1 грудня 2020 року по 31 травня 2021 року включно;

- звільнено від сплати єдиного внеску за себе фізичних осіб-

підприємців, які оподатковуються за загальною системою, за умови відсутності доходу.

8. Щодо акцизного податку: спрощено систему обліку продукції та впроваджено нульову ставку акцизного податку для державних підприємств, які виробляють дезінфектори на основі спирту.

Національний банк України рекомендував банкам ввести особливий пільговий період обслуговування кредитів у період дії карантину для населення та бізнесу. При цьому банки мають декілька варіантів реструктуризації кредитів: повне або часткове звільнення від сплати тіла кредиту на час карантину з відповідним подовженням позики; капіталізація відсоткових платежів [4].

На сьогодні день фінансові та кредитні установи України надають три основні варіанти кредитних канікул:

- часткова відстрочка щомісячного платежу – даний вид розстрочки полягає в перегляді графіка платежів і зниженні суми обов'язкових виплат до розміру відсотків. «Тіло» кредиту в період канікул не виплачується;

- повне відстрочення кредитних платежів – боржник на певний термін звільняється від виплат. Іншими словами, платити по кредиту не потрібно взагалі: ні відсотків, ні «тіла» позики. Отримати пільговий режим обслуговування кредитів можна тільки за серйозної причини, підкріпивши її документально;

- індивідуальна відстрочка виплат по кредиту – фінансові та кредитні організації розробляють персональний графік платежів, відповідно до побажань і матеріальних можливостей позичальника.

Також у цей період заборонено застосовувати штрафи, пені за прострочення виконання умов договору.

У рамках програми "5-7-9%" як антикризова підтримка мікро- й малого бізнесу Урядом:

1. Збільшено коло суб'єктів підприємництва, які можуть одержати державну фінансову підтримку за програмою. Тепер подавати до банків-партнерів проєкту заявки на кредит зможуть підприємці,

ДЕРЖАВНІ ФІНАНСИ

максимальний рівень річного доходу яких не перевищує 100 мільйонів гривень (до карантину гранична сума не мала перевищувати 50 мільйонів).

2. Збільшено максимальну суму кредиту, яку можна отримати за цією програмою з 1,5 мільйона до 3 мільйонів гривень.

3. Розширено перелік цілей, на які підприємці можуть брати кредит у рамках проекту "доступні кредити 5-7-9%", тобто наразі такі кредити видають:

- на інвестиційні цілі, пов'язані з господарською діяльністю підприємця: якщо він має річний дохід менше ніж 50 мільйонів гривень, а також наймає двох нових працівників протягом кварталу, то може розраховувати на кредит під 5% річних;

- на рефінансування заборгованості підприємця за попередніми кредитами – тобто підприємець отримує дешевий кредит і гасить цими коштами минулий, значно дорожчий. Відтак він платитиме за позичені раніше кошти значно менший відсоток;

- на придбання і/або модернізацію основних засобів виробництва, за винятком купівлі транспортних засобів для некомерційних цілей;

- на купівлю нежитлової нерухомості для ведення бізнесу, за умови, що підприємець не передаватиме її в оренду до повернення кредиту;

- для будівництва, реконструкції, ремонту в приміщеннях, якими володіє (володітиме) бізнесмен і які потрібні йому в господарській діяльності, але неможливо взяти такий кредит на офісні приміщення;

- на придбання права інтелектуальної власності, якщо вона потрібна для втілення в життя інвестиційного проекту;

- на фінансування оборотних коштів, але не більше ніж 25% від вартості інвестиційного проекту;

- на виробництво лікарських засобів, медичних виробів і

обладнання.

За висновками міністра фінансів С. Марченка завдяки програмі 5-7-9% держава підтримала бізнес під час карантину: укладено понад 21,5 тис. кредитних угод, збережено більше 172 тис. та створено понад 19 тис. нових робочих місць [8].

Зазначимо, що малий бізнес історично мав гірший доступ до кредитів у банках. Проте за даними НБУ [9] в Україні найшвидші темпи кредитування під час коронакризи спостерігаються саме в сегменті малих та мікропідприємств: за останні 12 місяців чистий портфель цих клієнтів зріс на 26% до 93 млрд грн. Саме державна програма компенсації відсотків та загальне зниження процентних ставок були головними рушіями нарощування кредитування суб'єктів малого бізнесу.

Проте, на нашу думку, отримати пільгові кредити залишається чималою проблемою, що підтверджується фактом численних відмов банків [10]. За даними Міністерства фінансів [11], найпоширенішими причинами, через які банки відмовляються надавати кредит під 5–7–9%, є: проблемна «ділова репутація» (60% відмов), необґрунтованість бізнес-плану (11%), невідповідність мети кредитування умовам програми «5–7–9%» (12%), невідповідність заявки на кредит нормам закону про державну підтримку малого й середнього підприємництва (4%), збитковість підприємства (4%), обсяг виручки – більший, ніж в умовах кредитної програми (3%), перевищення граничного ліміту державної підтримки упродовж останніх трьох років (1%).

Крім того, поширені ще й такі перепони щодо отримання пільгових кредитів:

- банки віддають перевагу чинному бізнесові, а не стартапам (новим проектам), так вони зменшують свої ризики;
- банки висувають високі вимоги до застави. Не кожне обладнання, на яке бере кредит підприємець, може стати заставою;
- банки вимагають у підприємця значного першого внеску (в

інвестицію, під яку він бере кредит). В умовах кризи таких вільних коштів малий бізнес переважно не має;

- банк вимагає страхування застави і проведення інших процедур, які роблять реальну вартість кредиту значно дорожчою.

Дешеві кредити критично потрібні українському бізнесу. У багатьох країнах уряди ще до пандемії впроваджували державні програми, які дозволяли малому і середньому бізнесу брати кредити від 2% річних [12].

Найважливішим фактором економічного зростання в Україні, на нашу думку, є інвестиційна активність, яка має бути спрямована на активізацію підприємницької діяльності, проведення структурних перетворень в національному господарстві, технологічного і технічного переоснащення, модернізацію діючих виробництв, подолання сировинної спрямованості економіки, розвиток виробничої інфраструктури, підготовки і перепідготовки висококваліфікованих кадрів, що відповідають вимогам міжнародного стандарту.

Якщо розглядати встановлену в рамках програми «5-7-9%» грошову межу щодо суми отриманого кредиту 3 млн грн (близько 94 тис. євро), то зазначена сума є недостатньою для суттєвих інвестицій у виробничі потужності (земля, приміщення, засоби виробництва), а тому не може слугувати фінансовим підґрунтям для нових стартапів, орієнтованих на виробництво. Отже, питання зниження вартості та доступності кредитних ресурсів для активізації інвестиційної діяльності залишається невирішеним і надалі. На нашу думку, уряду України доцільно розширювати можливості до кредитування банками за низькими відсотковими ставками (хоча б в рамках проекту «5-7-9%») насамперед суб'єктів малого та середнього бізнесу через збільшення межі суми кредиту залежно від бізнес-проекту та кредитного забезпечення. Такі можливості, звичайно, будуть реалізовані за умови надання відповідних державних гарантій банкам та покриття кредитних ризиків

державою. Пріоритетними напрямками такого кредитування мають стати виробнича та переробна діяльність з високою часткою доданої вартості, інноваційні види діяльності.

Висновки. З метою пом'якшення негативних наслідків пандемії на бізнес в Україні уряд застосував низку ефективних фінансових інструментів, зокрема у вигляді прямих грошових виплат (одноразових допомог), так і непрямой фінансової підтримки (інструментарій податкової та грошово-кредитної політики). Водночас подальше економічне зростання вимагає активізації підприємницької діяльності, модернізації виробничої інфраструктури, підвищення рівня інноваційної спрямованості економіки. Отже, використання фінансових інструментів як антикризових заходів в умовах пандемії вимагає підвищення ефективності використання інструментарію, спрямованого на активізацію інвестиційної діяльності в Україні. Зазначеного можна досягнути за умови розширення можливостей до отримання бізнесом дешевих кредитних ресурсів в обсягах, достатніх для провадження виробничої, переробної та інноваційної діяльності, що є пріоритетним з позицій забезпечення економічного зростання в Україні.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку полягають у детальному аналізі інструментів реалізації фіскальної та грошово-кредитної політики як підґрунтя зростання інвестицій в економіку України.

Список використаних джерел:

1. Опитування Спільки українських підприємців: половина підприємців здатні протриматися в умовах карантину не більше місяця. 02.04.2020 р. URL: <https://sup.org.ua/uk/news/419> (дата звернення: 10.11.2021).

2. Комплексний пакет загальнодержавних антикризових заходів подолання наслідків пандемії та створення передумов до сталого соціально-економічного зростання. *Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України*. Харків, 2020. URL: https://ndc-ipr.org/media/posts/presentations/COVID_Антикризові_заходи_Id1cWOb.pdf (дата звернення: 10.11.2021).

3. Мінцифри презентувало онлайн-інструменти для бізнесу в карантин. *Урядовий портал*. 09.02.2021. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mincifri-prezentovalo-onlajn-instrumenti-dlya-biznesu-v-karantin> (дата звернення: 10.11.2021).

ДЕРЖАВНІ ФІНАНСИ

4. НБУ рекомендує банкам реструктуризувати кредити позичальникам, які постраждали через пов'язані із пандемією обмеження. 27.03.2020 р. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/nbu-rekomenduyete-bankam-restrukturuvaty-kredyty-pozychalnikom-yaki-postrajdali-cherez-povyazani-iz-pandemiyeyu-obmejennya> (дата звернення: 10.11.2021).

5. *Україна після коронакризи – шлях одужання* : наук. доповідь. Київ : НІСД, 2020. 304 с.

6. Стешенко О. Д. Антикризове управління в умовах пандемії. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2020. № 70-71. С. 75–82.

7. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо соціальної підтримки платників податків на період здійснення обмежувальних протиепідемічних заходів, запроваджених з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : Закон України від 4 грудня 2020 року № 1072-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1072-20#Text> (дата звернення: 10.11.2021).

8. Марченко про "5-7-9": Ми працюємо, щоб оновити програму. *Економічна правда*. 10.08.2021. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/08/10/676762/> (дата звернення: 10.11.2021).

9. Звіт про фінансову стабільність. *Національний банк України*. Червень, 2021. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2021-H1.pdf?v=4 (дата звернення: 10.11.2021).

10. Полювання на кредит 5–7–9%: чому з 700 тисяч малих і середніх підприємств України пільгові позики отримали тільки 2,5 тисячі. *Радіо Свобода*. 26.08.2020 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/problemu-deshevyyx-kredytiv/30803915.html> (дата звернення: 10.11.2021).

11. Міністр фінансів провів нараду щодо активізації участі держбанків в програмі «Доступні кредити 5-7-9%». *Міністерство фінансів України*. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/ministr_finansiv_proviv_naradu_shchodo_aktivizatsii_uchasti_derzh_bankiv_v_programi_dostupni_krediti_5-7-9-2187 (дата звернення: 10.11.2021).

12. Томнюк Т. Л. Зарубіжний досвід підтримки малого бізнесу: уроки для України. *Економіка та суспільство*. 2018. № 16, червень. С.527–532. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/16_ukr/80.pdf (дата звернення: 10.11.2021).

References:

1. Poll of the Union of Ukrainian Entrepreneurs: half of entrepreneurs are able to survive in quarantine for no more than a month. 02.04.2020 р. URL: <https://sup.org.ua/uk/news/419> (Accessed 11 Nov 2021) (in Ukr.).

2. Kompleksnyj paket zahal'noderzhavnykh antykryzovykh zakhodiv podolannia naslidkiv pandemii ta stvorennia peredumov do staloho sotsial'no-ekonomichnoho zrostantia. *Naukovodoslidnyj tsentr industrial'nykh problem rozvytku NAN Ukrainy [A comprehensive package of national anti-crisis measures to overcome the effects of the pandemic and create the conditions for sustainable socio-economic growth]*. Kharkiv, 2020. URL: https://ndc-ipro.org/media/posts/presentations/COVID_Антикризові_заходи_Id1cWOb.pdf (Accessed 11 Nov 2021) (in Ukr.).

3. *Government portal*. Minsifir presented online tools for quarantined businesses. 02/09/2021. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mincifri-prezentuvalo-onlajn-instrumenti-dlya-biznesu-v-karantin> (Accessed 11 Nov 2021) (in Ukr.).
4. *The National Bank of Ukraine*. The NBU recommends that banks restructure loans to borrowers affected by pandemic restrictions. March 27, 2020. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/nbu-rekomenduyete-bankam-restrukturizuvati-krediti-pozichalnikam-yaki-postrajdali-cherez-povyazani-iz-pandemiyeyu-obmejennya> (Accessed 11 Nov 2021) (in Ukr.).
5. *Ukraine after the corona crisis – the path to recovery*. NISS, Kyiv, 2020 (in Ukr.).
6. Steshenko, O.D. (2020). Anti-crisis management in a pandemic. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti [Bulletin of Transport Economics and Industry]*, vol. 70-71, pp. 75–82 (in Ukr.).
7. Law of Ukraine of 04.12.2020 № 1072-IX. *About Amendments to the Tax Code of Ukraine and Other Laws of Ukraine on Social Support of Taxpayers for the Period of Restrictive Anti-Epidemic Measures Introduced to Prevent the Spread of Acute Respiratory Disease COVID-19 Caused by SARS-CoV-2 Coronavirus in Ukraine*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1072-20#Text> (in Ukr.).
8. Marchenko about "5-7-9": We are working to update the program. *Ekonomichna pravda [Economic truth]*, 10.08.2021. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/08/10/676762/> (Accessed 11 Nov 2021) (in Ukr.).
9. *National Bank of Ukraine* (2021). Financial Stability Report. June, 2021. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2021-H1.pdf?v=4 (Accessed 11 Nov 2021) (in Ukr.).
10. Hunting for credit 5-7-9%: why out of 700 thousand small and medium enterprises of Ukraine only 2.5 thousand received soft loans. *Radio Svoboda [Radio Liberty]*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/problemy-deshevyx-kredytiv/30803915.html> (Accessed 11 Nov 2021) (in Ukr.).
11. Ministry of Finance of Ukraine (2021). The Minister of Finance held a meeting on intensifying the participation of state-owned banks in the program "Affordable Loans 5-7-9%". URL: https://mof.gov.ua/uk/news/ministr_finansiv_proviv_naradu_shchodo_aktivizatsii_uchasti_derzhbankiv_v_programi_dostupni_kreditiv_5-7-9-2187 (Accessed 11 Nov 2021) (in Ukr.).
12. Tomniuk, T.L. (2018). Foreign experience of small business support: lessons for Ukraine. *Ekonomika ta suspil'stvo [Economy and society]*, vol. 16, pp. 527–532. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/16_ukr/80.pdf (Accessed 11 Nov 2021) (in Ukr.).